

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS FOR THE SOCIALIZATION OF PRESCHOOL CHILDREN

Стаття присвячена актуальності проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до соціальної адаптації дітей у сучасному суспільстві. Оскільки дошкільний вік є найважливішим періодом у розвитку особистості дитини, а зміни, які постійно відбуваються у соціумі, значно впливають на процес формування соціального досвіду дошкільників, на період, коли дитина сама починає взаємодіяти з людьми, робить перші кроки у своєму соціальному розвитку, то постає необхідність зосередити увагу на професійній підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти, хто саме буде супроводжувати дітей у світ соціальних відносин, які цінності будуть сформовані у дітей сьогодні і чи будуть вони готові до нового типу відносин, залежить розвиток суспільства в цілому, у майбутньому та сьогодні. Звернено увагу на професійну підготовку майбутніх фахівців дошкільної освіти, оскільки на сучасному етапі розвитку освітнього простору мають місце розбіжності між умовами соціалізації дошкільників та процесом формування і становлення активної особистості у сучасному суспільстві. Визначено особливості професійної підготовки майбутніх вихователів до ефективної соціальної адаптації дошкільників. Виокремлено педагогічні умови та головні професійні якості, які покращують стан готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до соціалізації дітей дошкільного віку. Запропоновано впровадження нового розділу «Особливості адаптації дітей дошкільного віку» у курс «Дошкільна педагогіка» з метою збагатити та систематизувати знання майбутніх вихователів про особливості соціалізації дітей дошкільного віку, розкрити складний процес адаптації дошкільників у суспільстві та надати можливість оволодіти сучасними методами, прийомами та формами роботи, які сприятимуть розвитку емоційної, пізнавальної та поведінкової сфери дітей під час її знайомства з навколишньою дійсністю, із сучасним соціумом. Визначено завдання та особливості методики його викладання.

Ключові слова: соціалізація особистості, соціальний досвід, професійна підготовка вихователів, діти дошкільного віку, дошкільне дитинство.

The article is devoted to the urgency of the problem of professional training of future teachers of preschool educational institutions for the social adaptation of children in modern society. Since preschool age is the most important period in the development of the child's personality, and the changes that constantly occur in society significantly affect the process of forming the social experience of preschoolers, the period when the child himself begins to interact with people, takes the first steps in his social development, there is a need to focus on the professional training of future specialists in preschool education, who exactly will accompany children to the world of social relations, what values will be formed in children today and whether they will be ready for a new type of relationship depends on the development of society as a whole in the future and the present. Attention is paid to the professional training of future specialists of preschool education, since at the present stage of development of the educational space there are differences between the conditions of socialization of preschoolers and the process of formation and development of an active personality in modern society. The peculiarities of professional training of future specialists of preschool education for effective social adaptation of preschoolers are determined. Pedagogical conditions and main professional qualities that improve the state of readiness of future specialists of preschool education for the socialization of preschool children are singled out.

It is proposed to introduce a new section "Features of adaptation of preschool children" in the course "Preschool Pedagogy" in order to enrich and systematize the knowledge of future preschool teachers about the peculiarities of socialization of preschool children, to reveal the complex process of adaptation of preschoolers in society and to provide an opportunity to master modern methods, techniques and forms of work that will contribute to the development of the emotional, cognitive and behavioural sphere of children during its acquaintance with the environment reality, with modern society. The tasks and features of the methodology of its teaching are determined.

Key words: socialization of personality, social experience, professional training of preschool teachers, preschool children, preschool childhood.

УДК 378.093.5:373.2.011.3-051]:316.614-053.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/55.2.35>

Сиваш С.В.,

канд. пед. наук,
викладач кафедри дошкільної
та початкової освіти
Запорізького національного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Зміни та трансформація освіти України, які відбуваються наразі, несуть масштабні та соціальні наслідки, що впливають на розвиток духовності та індивідуальності особистості. Система дошкільної освіти концентрує вектор своєї уваги на особистість як активного суб'єкта життєдіяльності до індивідуалізації, демократизації та гуманізації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти. Одна з основних цілей модернізації освіти – виховання підростаючого покоління, яке відрізняється

динамізмом, мобільністю, яке здатне до співробітництва та партнерства. Сучасна система дошкільної освіти потребує створення нових освітніх технологій, які орієнтовані на становлення особистості дитини та її соціалізацію на ідеях дитиноцентричного та гуманістичного підходів. Суспільство, яке стрімко увійшло в процес переоцінки базових цінностей, висуває нові вимоги до соціалізації дітей дошкільного віку та особистості в цілому.

Паралельно відбувається вивчення можливостей закладів дошкільної освіти та ролі родини

в соціалізації дітей дошкільного віку. Наразі першочергові цілі системи освіти спрямовуються на послідовний процес адаптації дітей дошкільного віку до соціального оточення, розвитку та формування особистості як активного члена суспільства. Найвагомим інститутом соціальної адаптації дитини залишається сім'я, яка покликана розкрити їй багатоманітний світ, сформувати світоглядну позицію, підготувати до життя у суспільстві. Отже, тільки координована та гармонізована взаємодія сім'ї та закладу дошкільної освіти забезпечить успішну адаптацію дитини дошкільного віку у суспільстві та соціалізацію загалом.

Саме на плідне партнерство закладу освіти та сім'ї скоординовані чинні нормативно-правові освітні документи: закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства»; Концепція «Нова українська школа», Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років; Національна програма «Діти України», Базовий компонент дошкільної освіти; міжнародні документи – Конвенція ООН про права дитини, Європейська конвенція про здійснення прав дітей, «Гаазька конвенція про юрисдикцію», що висвітлюють концептуальні положення взаємозв'язку названих вище виховних впливів, їх взаємозбагачення, взаємодоповнення та ефективне поєднання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз наявних досліджень вітчизняних вчених показав, що наявні наукові роботи присвячені питанням підготовки фахівців дошкільної освіти (Л. Артемова, Г. Беленька, Н. Бібік, О. Богінч, А. Богущ, Н. Гавриш, І. Дичківська, Л. Коваль, О. Кононко, К. Крутій, Н. Лисенко, І. Луценко, О. Поліщук, Т. Поніманська, І. Рогальська, Г. Сухорукова та ін.), професійної підготовки майбутніх вихователів до соціалізації дітей дошкільного віку (Г. Корінна, Г. Марчук, І. Рогальська-Яблонська, Т. Рожко-Павлишин, Н. Сайко та ін.), психологічні та педагогічні концепції розвитку та становлення індивідуальності (Л. Виготський, С. Рубінштейн, К. Ушинський), дослідження соціально-педагогічних особливостей «дитина-соціум» (Д. Ельконін, С. Козлова, О. Кононко, Т. Поніманська та ін.).

Аналіз практичного досвіду дозволяє констатувати те, що існує проблема забезпечення закладів дошкільної освіти вихователями, які володіють вміннями формування у вихованців соціального досвіду на вищому професійному рівні. Отже, постає необхідність формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійно-педагогічних компетентностей до соціалізації дітей дошкільного віку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В той же час потребує спеціальної розробки стратегія розвитку інноваційної спрямованості особистості педагога дошкільної

освіти, який має володіти методикою інноваційних підходів до виховання та навчання дітей та дитинства в цілому, до специфіки соціальної адаптації дошкільників у сучасному суспільстві, який здатний здійснювати педагогічний супровід у соціалізації дітей дошкільного віку.

Мета статті. Метою статті є окреслення сутності професійної підготовки майбутніх вихователів до соціалізації дітей дошкільного віку, розкриття змісту, форм і методів, ключових напрямів цієї роботи.

Виклад основного матеріалу. Сам термін «професійна підготовка» трактується як «сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей особистості, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість здійснення успішної праці за обраною професією» [2, с. 262]. Соціалізація особистості – «процес становлення особистості як суспільної істоти, під час якого складаються різноманітні зв'язки особистості із суспільством, засвоюються орієнтації, цінності, норми, відбувається розвиток особистісних властивостей, формуються активність та цілісність особистості, набувається соціальний досвід, що нагромаджений людством за весь період розвитку (М. Лукашевич) [3, с. 835].

Отже, соціалізація дошкільника розкривається у процесі діяльності, яка передбачає набуття соціокультурного досвіду, вироблення особистісних навичок спілкування, орієнтування у різних життєвих ситуаціях, адаптація до обставин навколишньої дійсності, опанування цінностями і нормами поведінки у суспільстві.

Зміст фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти обов'язково містить знання про соціалізацію дітей дошкільного віку, які пов'язані зі зміною соціального оточення, інтенсивним зростанням соціальних і педагогічних проблем, потребою у реформуванні дошкільної освіти тощо, адже, як зазначають сучасні дослідники, «необхідно сформувати у майбутніх вихователів цілісне уявлення про дитину як суб'єкт і об'єкт соціалізації, знання технології педагогічного супроводу соціалізації дошкільника та знань, умінь, навичок з методики ознайомлення дітей із суспільним довкіллям» [8].

Процес соціалізації дітей дошкільного віку залежить від їх вікових особливостей та виду провідної діяльності у певному віці, а саме: до року (спілкування у родинному колі з рідними та батьками, через яких переймаються шаблони поведінки, родинні цінності, діти пізнають новий для себе світ); від року до трьох (додається спілкування з дітьми різного віку у колективі: на ігрових майданчиках, у закладі дошкільної освіти тощо), де діти набувають досвіду з основних правил і норм спілкування, вчаться товаришувати, співчувати, розуміти один одного; до шести років (вагомим

стає таке спілкування, завдяки якому встановлюється діалог із соціумом, передається досвід людства, діти розвивають емпатію тощо) [10].

Сучасність висуває нові вимоги до кожного вихователя та до дошкільної освіти загалом. Майбутні педагоги закладів дошкільної освіти мають бути не тільки новаторами ідей, але й педагогами, які втілюють в освітній процес ці ідеї, креативними, творчими особистостями, які займаються самоактуалізацією і постійно підвищують свій професійний рівень. Особливо ці положення набувають актуальності, коли торкаємося питання впливу вихователя на особистість дітей дошкільного віку, що займає особливе місце у психології та педагогії, і трактується науковцями як «період первинного фактичного становлення особистості» [8].

У процесі професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, необхідно формувати у студентів здатність практично реалізувати принципи партнерства та співробітництва у налагодженні взаємодії з сім'єю, з метою активізації процесу соціальної адаптації дітей дошкільного віку: принцип партнерства та співробітництва: визнання того, що батьки є партнерами педагогів, які готові плідно співпрацювати задля досягнення загальної мети, готові бути ініціативними, активними, відповідати за свої вчинки; знання дорослих з психології, соціальний та життєвий досвід дорослих; спільне вирішення проблем, конфліктних ситуацій, подолання напруги у спілкуванні; гуманістичний принцип: виявлення поваги один до одного та до позиції і думки кожного; оптимізм та максимальне врахування позитивних рис дітей та батьків; врахування та реалізація потреб дітей та батьків у процесі спільної взаємодії та спілкуванні; принцип накопичення виховних впливів: прийняття цілей, намірів вихователів та батьків в організації соціальної адаптації дітей (спільна робота, обмін інформацією, постановка мети тощо) [6].

Також, одним з першочергових завдань має бути підвищення рівня знань майбутніх вихователів про особистість дитини дошкільного віку, вдосконалення умінь здійснювати індивідуальний підхід до вихованців, який має на меті: вивчення індивідуальних особливостей кожної дитини; визначення «зони найближчого розвитку» кожного вихованця; підбір ефективних прийомів та методів виховного впливу; підбір програм індивідуального розвитку та вибір навчальних завдань різних за ступенем складності, опираючись на знання про особливості кожної дитини; створення дидактичних посібників, які враховують можливості та інтереси кожного вихованця; проведення діагностики та аналізу стану соціалізації дітей з метою передбачення та прогнозування стратегії розвитку вихованців.

У зміст навчання майбутніх вихователів обов'язково має міститися підготовка до

соціально-педагогічної роботи, яка сприятиме позитивній адаптації дітей у суспільстві, захисті інтересів та прав дітей, плануванні та організації спілкування, ознайомлення з оточуючим світом, консультування батьків, сприяння підвищенню у них рівня знань та ключових понять з психології та дошкільної педагогіки, прийомами навчання і виховання дітей дошкільного віку.

Спираючись на вище зазначене, робимо висновок про те, що важливим компонентом у структурі освітнього процесу майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти є практичний компонент, безпосередня практична діяльність, під час якої студенти формують інтерес до майбутньої професії, поняття про певні ролі у професії, готовність втілити у професійну діяльність завдання щодо соціалізації дошкільнят. Завдяки практичній діяльності відбувається поглиблення теоретичних знань і вдосконалення умінь щодо використання різноманітних методів, форм і засобів роботи, які відповідатимуть поставленій певній меті і завданням, виникає мотивація до самоактуалізації та самовдосконалення.

Професійна підготовка майбутніх вихователів до соціалізації дітей дошкільного віку також безперечно пов'язана з набуттям у студентів групи професійно важливих якостей: вольові та морально-етичні якості – гуманність, моральність, порядність, повага до себе та інших, гідність, чесність, емпатійність, толерантність, тактовність, етична поведінка, уважність, альтруїзм, філантропія тощо; психологічні характеристики – інтелектуальні та психічні якості; професійні якості – професійні компетентності, професійна самосвідомість, відповідальність, самоорганізованість, готовність до співробітництва, мотивація до самовдосконалення тощо.

Маючи на меті покращити стан готовності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до соціалізації дітей дошкільного віку ми сформуvalи наступні педагогічні умови: набуття студентами певних компетентностей, які забезпечать успішну адаптацію дошкільників у сучасному суспільстві; формування практичних умінь та навичок студентів щодо успішного здійснення процесу соціалізації вихованців, сприяння гармонійному та позитивному сприйнятті світу; набуття усвідомлення студентами важливості безперервного самонавчання, самовдосконалення впродовж життя, розкриття творчого потенціалу кожного майбутнього педагога.

З огляду на це, враховуючи важливість підготовки студентів на високому професійному рівні до успішної соціалізації дітей дошкільного віку, впроваджено у зміст курсу «Дошкільна педагогіка» розділу «Особливості соціалізації дітей дошкільного віку», який має на меті збагатити та систематизувати знання майбутніх вихователів про

особливості соціалізації дітей дошкільного віку, розкрити складний процес адаптації дошкільників у суспільстві та надати можливість оволодіти сучасними методами, прийомами та формами роботи, які сприятимуть розвитку емоційної, пізнавальної та поведінкової сфери дітей під час її знайомства з навколишньою дійсністю, із сучасним соціумом.

Основними завданнями розділу «Особливості соціалізації дітей дошкільного віку» постали такі, як: формування у майбутніх вихователів інтересу та цілісного уявлення про світ дитинства та проблеми, які з цим пов'язані; формування потреби у збереженні та підтримці самобутності дитинства; сприяння духовному та етичному розвитку студентів, надання їм знань, факторів, механізмів та закономірностей соціалізації дітей на етапі дошкільного дитинства; вироблення у студентів практичних умінь та навичок, які нададуть можливість творчо підійти до питання взаємодії з дитиною та дитячим колективом; формування професійно-педагогічної мотивації щодо важливості супроводу соціальної адаптації дітей дошкільного віку у сучасному суспільстві, враховуючи індивідуальні особливості кожного вихованця та дитячого колективу в цілому.

За нашим переконанням, процес оновлення фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти насамперед у контексті поданої теми дає підстави застосування нестандартних форм та активних методів навчання, а саме: ділові та рольові ігри, які спонукають до опанування професійних функцій та ролей в умовах вищого навчального закладу; моделювання ситуації професійної діяльності вихователя, яка пов'язана з вирішенням проблем соціального виховання дітей, організацією спілкування з батьками; групова робота та робота у парах, яка сприяє виробленню навичок роботи у команді, оптимізації групової взаємодії, активізації процесу співпраці; використання евристичного методу навчання, який дає можливість студентам будувати індивідуальну траєкторію власної освіти, активізує готовність студентів аргументувати, міркувати, обстоювати власну позицію, активізує аналітичну діяльність; метод тренінгів, який направлений на вдосконалення комунікативної компетентності; технологія рефлексивного навчання, яка спрямована на розкриття основних рефлексивних умінь, а також стимулює професійне та особистісне становлення майбутніх вихователів.

Висновки. Отже, потреба у спеціалістах, які покликані забезпечити ефективну соціалізацію дошкільників є наразі досить актуальною. Окреслений у статті підхід до професійної підготовки майбутніх вихователів забезпечуватиме позитивний процес адаптації дітей дошкільного віку до соціального оточення, яке полягає у формуванні здатності усвідомлювати навколишній світ і себе в ньому, в опануванні дошкільниками досягнень суспільства та взаємодії із соціальними об'єктами, результатом чого є створення власної індивідуальності та формування духовного світу особистості дошкільників, а також забезпечуватиме зміну соціальної ролі та соціального статусу особистості, що є перспективною подальших наукових розробок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В., Курінна С. М., Печенко І. П. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь. 1997. 376 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Закон України «Про дошкільну освіту». Київ: Дошкільне виховання, 2001. 33 с.
5. Коріння В. Г. Професійна підготовка педагогів в аспекті статево-рольової соціалізації дошкільників. *Pedagogika Projekty naukowe: zbiór raportów naukowych*. Warszawa: Wydawca: Sp.z.o.o. «Piamond trading tour», 2015. St. 48-50.
6. Кравченко Т. Теоретико-методичні засади соціалізації дітей дошкільного віку : атореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.07. Київ. 2010. 41 с.
7. Лігум Ю. С. Якість освіти і новітні технології навчання в контексті інтеграції в європейський освітній простір. *Педагогіка і психологія: науково-теоретичний та інформаційний журнал Академії педагогічних наук України*. Київ : Педагогічна преса, 2011. № 2 (71). С. 22-27.
8. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: монографія. Київ : Міленіум, 2008. 400 с.
9. Сайко Н. О. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вихователів до соціалізації дітей дошкільного віку: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Полтава, 2004. 268 с.
10. Шахрай В. Критерії та показники визначення сформованості соціальної компетентності особистості. URL : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/15/statii/shahray.htm (дата звернення: 19.01.2023).